

RUKOPISNI RARITETI DOMINIKANSKE KNJIŽNICE U ZADRU (Prema popisu iz XVIII. stoljeća)

Marijan BIŠKUP, Zagreb

Herman Dominik Cristianopulo (1720–1788) načinio je popis od 23 najvrjednija rukopisa zadarskog dominikanskog samostana u kojem je najprije djelovao provincijalni, a od 1495. generalni studij Reda. Na tom popisu nalazi se i kodeks s dva spisa dominikanca Martina iz Zadra: Abstractiones de libro Sententiarum i Tractatus de potentiis animae. Riječ je o prvom sustavnom teološkom djelu jednoga Hrvata iz kraja XIII. ili početka XIV. stoljeća, a obje rasprave tako su sastavljene da uzete zajedno tvore jedinstvenu cjelinu.

U dominikanskom se redu od njegovih početaka, a zbog posebnog poslanja, velika pažnja posvećivala studiju. U skladu s time dominikanci osnivaju samostanske škole, provincijalne (studia solemnica) i generalne studije (studia generalia) ili sveučilišta na kojima se studiraju »artes liberales« (slobodne vještine) i teologija. Da bi te nastavno-znanstvene ustanove mogle uspješno djelovati neophodno je da uz njih postoje i knjižnice s najvažnijim djelima iz filozofije, teologije i drugih znanstvenih disciplina. Svaki dominikanski samostan ili zajednica izdvajaju znatna materijalna sredstva za osnivanje i popunjavanje knjiškog fonda samostanskih knjižnica, a nakon iznašača tiska hrvatskim studentima povratnicima iz najpoznatijih učilišta preporučivalo se da u domovinu ponese što više tiskanih knjiga i na taj način kvalitativno i kvantitativno poboljšaju svoj osobni i zajednički knjiški fond. Tako 10. ožujka 1480. vrhovni učitelj dominikanaca Leonard de Mansuetis daje odobrenje Zagrepčanu Mirku Nikolinom, povratniku sa studija na Padovanskom sveučilištu, da za vlastite potrebe i potrebe provincije nabavi u Venciji što više tiskanih knjiga. Novi general Reda braće propovjednika, Salvo de Cassetta, 3. kolovoza 1481. preporučuje istom redovniku, članu zagrebačkog samostana, da nabavi što više primjeraka u Veneciji netom tiskana djela *Clypeus thomistarum* dominikanskog pisca Petra Nigera i da ih ponese u domovinu¹.

¹ Usp. F. ŠANJEK – I. TOMLJENović, *Dominikanci i razvoj školstva u srednjovjekovnoj Hrvatskoj*, CCP X (1986), 17, str. 48–73.

Slično vrijedi i za dominikanski provincijalni studij u Zadru koji je 8. prosinca 1495. bio uzdignut u red europskih »studia generalia« sa svim sveučilišnim pravima i povlasticama². Zadar je kroz više stoljeća bio političko, vjersko i kulturno središte Dalmacije. Njegovi građani 13. ožujka 1177. dočekuju papu Aleksandra III. »uz gromko pjevanje lauda i kantika na hrvatskom jeziku – cum immensis laudibus et canticis altissime resonantibus in eorum sclavica lingua«, što potvrđuje da je već tada bio kroatiziran³. U tom su gradu postojale brojne samostanske, privatne i društvene knjižnice i čitaonice⁴. Velika je šteta što je za vrijeme francuske vladavine u Dalmaciji, 8. siječnja 1807., dominikanski samostan u Zadru ukinut, a njegova dobra dodijeljena državnoj komori. Obilno kulturno blago, koje je taj samostan marljivo prikupljao tijekom minulih stoljeća, raspršilo se po raznim drugim crkvenim ustanovama, a arhiv Provincije koji je obilovao pergamenama i drugim važnim drevnim dokumentima, bio je premješten u stari namjenski arhiv⁵. Nije nam poznat točan broj rukopisnih kodeksa, prvotisaka i drugih knjiga samostanske knjižnice u času dokidanja samostana sv. Dominika u Zadru, ali se sačuvao dragocjeni popis najznačajnijih rukopisa zadarske samostanske knjižnice što ga je u XVIII. stoljeću sastavio zadarski dominikanac Herman Dominik Cristianopulo (1720–1788). Popis se nalazi u središnjem arhivu Reda propovjednika (AGOP) uz baziliku svete Sabine u Rimu, pod kataloškom oznakom: Series XI, 21700, conventus Ragusinus, rukopis br. 9. Napisan je na dvolistu papira (3 stranice), bez numeracija stranica ili bilo kakvih drugih naznaka.

1. HERMAN DOMINIK CRISTIANOPULO

Rođen je u Zadru 1730. gdje zarana ulazi u dominikanski red. Prve elemente znanja stječe u rodnome gradu, a potom nastavlja studije u samostanu sv. Marka u Firenzi. Njegove izvanredne intelektualne sposobnosti otkriva o. Tomo Marija Mamacchi (1713–1792), poznati povjesničar i osnivač prvog dominikanskog povijesnog kolegija čiji su članovi, osim Mamacchija, bili Franjo Pollidori, Vinko Badetti i naš Herman Dominik Cristianopulo. Spomenuta grupa povjesničara radi na objavljivanju *Ljetopisa Reda* (Annales Ordinis Fratrum Praedicatorum), pothvatu što ga je svojedobno započeo o. Antonin Brémond, kasniji Vrhovni učitelj Reda. Prvi svezak *Ljetopisa* sa životom sv. Dominika (1170–1221) objavljen je 1756. u Rimu s točnim naznakama dijelova knjige

² Usp. M. BIŠKUP, *Teološke škole u Hrvatskoj prije osnutka zagrebačkog sveučilišta (1669)*, CCP III (1979), 3, str. 51–60; F. ŠANJEK – I. TOMLJENOVIC, *nav. dj.*; F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata, Srednji vijek*, Zagreb², 1993, str. 291; S. KRASIĆ, *Filozofsko-teološki studij dominikanskog reda u Zadru (1396–1806)*, *Zadarska revija*, XXXVI (1987), 1–2, str. 3–42.

³ Usp. F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata, Srednji vijek*, Zagreb², 1993, str. 463; S. ANTOLJAK, *Pregled hrvatske povijesti*, Split², 1994, str. 463.

⁴ Usp. P. GALIĆ, *Povijest zadarskih knjižnica*, Zagreb, 1969.

⁵ Usp. C. F. BIANCHI, *Crkva i samostan sv. Dominika u Zadru, Zura cristiana*, I, Zadar 1877, str. 415–428, preveo M. Manin, CCP XVII (1994), 33, str. 199–207; G. SABALICH, *Dokinuta crkva sv. Dominika, Arheološki vodič po Zadru*, Zadar 1897, str. 295–306, prevela N. Badurina, CCP XVII (1994), 33, str. 208–212; L. ČORALIĆ, *Zemljišni posjedi dominikanskog samostana u Zadru u XVII. i XVIII. stoljeću*, CCP XVII (1994), 33, str. 213–224.

što ih je sastavio Cristianopulo, iz čijeg je pera proizašao i životopis o. Antonina Brémonda († 1775). Oko godine 1770. Cristianopulo dolazi u Rim i boravi u samostanu Santa Maria sopra Minerva. Profesor je kanonskoga prava i pročelnik crkvenog kolegija Germanicum koji je 1773. bio predan dominikancima. Pripadao je rimskoj dominikanskoj provinciji u kojoj je bio promaknut u magistra teologije na provincijalnoj skupštini u Viterbu 1. svibnja 1773.: »Acceptamus inter Magistros Provinciae nostrae cum loco et voce Adm. R. P. Fr. Hermanum Dominicum Cristianopulo, qui per novemdecim annos scribendis Ordinis nostri Annalibus operam dedit...«⁶. Član je brojnih rimskih kongregacija, a zbog vrlo širokoga znanja uživa simpatije i poštovanje najučćenijih ljudi, crkvenih dostojanstvenika i vodstva Reda. Umro je 29. rujna, a sahranjen je 1. listopada 1788. u samostanskoj crkvi Santa Maria sopra Minerva.

Osim radova na *Ljetopisu Reda* i životopisu o. Antonina Brémonda, Herman Dominik Cristianopulo sastavio je i druge spise: O kineskim dominikanskim mučenicima (1648–1748): *De Illustrissimis Viris PP. Petro Martyre Sansio Episcopo Mauricastrensi, et Francisco Serrano Electo Episcopo Tipasitanorum, Deque PP. Johanne Alcobero, Joachimo Royo, et Francisco Diazio Ordinis Praedicatorum, Fo-chei in Fo-Kiena Sinarum Provincia Martyrio perfunctis Commentarius*, Rim 1753.; *De S. Exuperantio Cingulanorum Episcopo deque ejus vitae actis Liber singularis* (O. sv. Egzuperanciju, biskupu Cingolanaca i njegovim životnim djelima. Knjiga jedina, Rim 1771; *Analisi critica del trattato del Sign. Le Voyer de Busigny: Dell'autorità del Re sopra l'età necessaria alla professione dei religiosi* (Kritička raščlamba gospodina La Voyera de Busigny: O neophodnoj dobi za redovničko zavjetovanje), Rim 1772.; odgovor na kritiku Cristianopulova djela o sv. Egzuperanciju: *Lettera del Padre Ermano Domenico Cristianopulo al Sign. Conte N. N. sopra alcune Lettere di un Socio dell'Accademia d'Osimo intorno al primo articolo dell'Effemeridi di Roma del dì 19 Dicembre 1772*, Rim 1772; *De Ecclesiastica Potestate diatriba ad Tit. II Lib. I Decretalium de Constitutionibus*, Rim 1774. i *Ad Titulum I Libri III Decretalium »Ne Clerici, vel Monachi secularibus negotiis se immisceant«*, Rim 1778; oba spisa ponovno tiskana pod naslovom: *Delle nullità delle assoluzioni nei casi riservati* (O ništavosti razrješenja u pridržanim slučajevima), Rim 1785.

U arhivu Reda u Rimu nalazi se kodeks XIV, 42, pisan Cristianopulovom rukom i naslovljen: *Disquisitio historica de originibus Sacri Ordinis Mercenariorum seculo XIII Barcinone in Hispania redimendorum captivorum causa instituti auctore Sancto Raymond de Pennafort* (Povijesno istraživanje o počecima svetog reda Mercenaraca koji je radi otkupa robova u XIII. stoljeću u Barceloni u Španjolskoj ustanovio sveti Rajmund Penjafortski). Rukopis je velikog formata (in folio), ima 214 stranica i nekoliko dodatnih listova s kronologijom života sv. Rajmunda koju je sastavio dominikanac Dominik Bore 1760. u Barceloni⁷.

⁶ A. PAPILLON O. P., *Le premier Collège Historique de l'Ordre des Frères Prêcheurs, Archivum Fratrum Praedicatorum* (dalje AFP) VI (1936), str. 35.

⁷ Usp. C. F. BIANCHI, *nav. dj.*, str. 206–207; A. ZANINOVIĆ, *Pogled na apostolsko-znanstveni rad dominikanaca u hrvatskim zemljama, p. o. iz Bogoslovske smotre VIII* (1917), str. 22; A. PAPILLON O. P.,

2. »INDEX CODICUM MANUSCRIPTORUM QUI EXTANT IN BIBLIOTHECA
JADRENSI FRATRUM PRAEDICATORUM«

Iz Cristianopulovog popisa rukopisa, koji objavljujemo, proizlazi da je dominikanski generalni studij u Zadru posjedovao najvažnija djela iz Svetog pisma, filozofije, teologije, crkvenoga prava i drugih disciplina neophodnih za normalno odvijanje studija na toj visokoznanstvenoj ustanovi.

1. *Psalterium cum hymnis, officio defunctorum, et Kalendarium*. Codex membranaceus in folio saeculi XIV. Desideratur folium primum. Kalendario adscripti sunt paucorum. Fratrum decessus, atque inter caeteros fratris Thomae Prioris Provincijalis Dalmatiae, qui obiit anno 1416. idibus Januarii. Desideratur item folium ultimum.
2. *Missale Ordinis Praedicatorum cum Kalendario*. Codex membranaceus in folio saeculi XIV. Desiderantur missae Sanctorum ab initio Augusti mensis ad extremum novembrem.
3. *Regula beati Augustini, et Constitutiones sororum Ordinis Sancti Dominici*. Codex membranaceus in 8° saeculi XIV vel XV; in fine haec leguntur: *Expliciunt Constitutiones Sororum beati Dominici de Jadra*. Accedunt lectiones Evangeliorum totius anni legendae in Pretiosa, paullo recentius descriptae. Accedunt praeterea minutiora nonnulla, ac varia. Alicubi folia nonnulla desiderantur.
4. *Codex membranaceus in 4°, saeculi ut videtur XV, quo haec continentur.*
 1. Epistula beati Eusebii ad sanctum Damasum Portuensem episcopum et ad Theodosium Romanorum senatorem de morte gloriosi Hieronimi confessoris doctoris magnifici.
 2. Epistula sancti Augustini Ipponensis episcopi ad beatum Cirillum Jerosolimitanum episcopum de magnificentis beati Hieronimi confessoris doctoris magnifici.
 3. Epistula sancti Cirilli Jerosolimitani Pontificis ad beatum Augustinum de miraculis sancti Hieronimi.
 4. Tractatus sancti Augustini super: *Septies in die laudem dixi tibi*.
 5. Meditatio super factis Jesu Christi.
 6. Epistola sancti Jeronimi ad Eustochium.
 7. Minora quaedam varia. Codex egregie servatus.
5. *Summa de casibus conscientiae* compilata per fratrem Bartholomeum Pisanum de S. Concordio Ordinis Fratrum Praedicatorum. Codex in folio membranaceus saeculi circiter XIV integerimus.
6. *Liber eruditionis*. Codex membranaceus in 8° saeculi XIII aut XIV eo modo inscriptus. Desideratur folium primum. In fine sic legitur:
Explicit liber. Deo gratias. Amen. Qui scripsit scribat, semper cum Domino vivat.

Opera omnia Th. M. Mamachi O. P., AFP, V (1935), str. 246; A. PAPILLON O. P., *Le premier Collège Historique de l'Ordre des Frères Prêcheurs*, AFP VI 7 (1936), str. 5-38; A. WALZ, *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Rim 1948, str. 174, 399, 459, 463; F. ŠANJEK, *Počeci teologije u Hrvata*, CCP V (1981), 7, str. 134.

Vivat in caelis Johannes nomine Felix. Tum haec proxime vetustissimo item caractere. Prelatus negligens. Discipulus seu subditus inobediens. Juvenis ociosus. Senex obstinatus. Monachus curialis. Monachus seu canonicus causidicus. Habitus pretiosus. Cibus exquisitus. Rumor in claustro. Lis in capitulo. Dissolutio in choro. Irreverencia circa altare. Expliciunt XII abusiones claustralium.

7. *Legenda sanctorum*: Codex membranaceus saeculi XIII in 4°. Legendae de sancto Pelagio, quae penultima est omnium, historica series inserta est rerum Longobardicarum: quae historia desinit in haec verba: Innocentius IV natione Januensis concilium apud Lugdunum convocatis ipsum Imperatorem deposuit, quo deposito et defuncto sedes Imperii usque hodie vacat. Nullius praeter sancti Dominici, Sancti Ordinis Praedicatorum vitam codex continet.
8. *Expositio sancti Thomae de Aquino Oridnis Fratrum Praedicatorum* super Jsaïam, cum complemento auctoritatum. Codex membranaceus saeculi XIV circiter in 4°, egregie conservatus.
9. *Sententiae Sententiarum cum divisionibus super quattuor libros* – Deinde: Scriptum in quatuor libros sententiarum. Codex membranaceus seculi XIII vel XIV in 4°. Prologi cum Prologis sancti Thomae editis apprime consentiunt, totidem verbis. Reliquorum nonnulla discrepantia est. Deest folium primum: item nonnulla in fine⁸.
10. *Commentaria in Matthaëum* integra nescio cujus auctoris, Scholastici certe quidem. Codex membranaceus in folio saeculi XIII vel XIV, integer.
11. *Exemptionum collectarum de diversis opusculis beati Bernardi* egregii abbatis Clarevallensis libri decem. Codex membranaceus in 8°. saeculi XIII circiter, summum XIV, omnibus partibus integer. Accedunt quatuor epistolae, de quibus duae primae mittuntur beato Johanni Evangelistae ex parte beati Jgnacii; tertia mittitur beatae Virgini ex parte ejusdem; quarta mittit beata Virgo eidem Ignatio. In margine caractere recentiori: Hec sunt fictitie prolata, crede firmiter. Accedit praeterea in fine post totius operis indicem *Epistola Poncii Pilati de passione Christi ad Claudium Imperatorem*.
12. *Codex saeculi XIII* continens Sacras Conciones, in 8°, desiderantur primum, et ultimum folium.
13. *Collectio exemplorum seu factorum memorabilium*. Codex membranaceus in 8° saeculi XIV vel XIII. Desiderantur initio folia 24, nonnulla etiam in fine.
14. *Fragmentum tertii et quarti libri Sententiarum magistri Petri Lombardi*. Codex in 4° seculi XIII membranaceus, egregie admodum scriptus; qui nisi lacinia modo veteris codicis esset, magni esset.
15. *Conciones sacrae*. Codex membranaceus seculo XIII vel XIV in 8°. cujus initium et finis desiderant.

⁸ Točan početak rukópisa glasi: *Abstractiones de libro Sent. fr. Martini de Iadria ord. fr. Pred.*, usp. TH. KAEPPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, Rim 1980, str. 113, br. 2969.

16. *Expositio totius Bibliae*. Codex membranaceus in 4°. seculi XII., cujus primum folium desideratur.
17. *Boetii de consolatione libri quinque*. Codex est seculi XIII ut videtur, membranaceus in 4°. Sex circiter folia desunt ex variis locis. Opus ipsum partim versibus, partim soluta oratione compositum est: singulis autem omnium totius fere libri paginarum lineis notulae sunt interfectae veteri item caractere, ad modum glossae interlinearis.
18. *Codex sacrarum concionum* membranaceus in 4°. seculi XIII, summum XIV. Desiderantur prima, et ultima codicis.
19. *Summa de jure canonico*. Codex membranaceus in 4° seculi XIV, fortasse XIII, integer.
20. *Scriptum sancti Thomae Aquinatis super XII libros Metaphysicorum Aristotelis*; seu potius ejus operis fragmentum. Desiderantur enim libri toti primus, et quintus; praeterea complura folia ex aliis libris. Codex membranaceus in 4°. XIII vel XIV seculi.
21. *Sylva eruditionum*, sive adversaria, alphabetico ordine conscripta. Codex membranaceus in 4°. seculi XIII vel XIV. Abest folium unum, itemque ad calcem codicis alterum.
22. *Codex membranaceus in 8°. seculi XI, summum autem XII, continens excerpta ex Actis Conciliorum, et ex operibus Sanctorum Patrum, de Ecclesiastica disciplina*. Desiderantur quaterni duo initio codicis; itemque ad calcem unus.
23. *Codex membranaceus in 4°. quo continentur*
1. *Dialogi sancti Gregorii Magni* a libro 1. ad 4., caractere seculi circiter XIV. folia nonnulla desiderantur.
 2. *Expositio* nescio cujus auctoris *in librum Job*, libris XXXIV. comprehensa. Nullum desideratur folium, sed decisis litteris initialibus codex pessime mulctatus est. Initium hujusmodi est. *Incipiunt moralia Job. Liber iste etiam apud Ebreos obliquus et lubricus fertur etc.* Character vetustissimus certe est, seculi nimirum XII, forse XI. Cujus characteris nunc specimen ex ipso libri initio et inscriptione exhibeto. »Incipiunt moralia Job... ber iste etiam apud Ebreos obliquus et lubricus fertur. Dunque aliud loquitur aliud agit...«
- Kodeks je pisan beneventanom kako se vidi iz Cristianopulove transkripcije, odnosno kopiranja istog pisma: R. in medio verborum in fine ante »i«
- Tum »i« modo modo modo
- Praeterea »t« plerumque semper ,
- nimirum eodem prorsus modo atque »a«.

3. »ABSTRACTIONES DE LIBRO SENTENTIARUM« MARTINA IZ ZADRA

Sentencije Petra Lombardskog bile su tijekom više stoljeća službeni teološki priručnik na visokim crkvenim učilištima. Svaki predavač teologije profesorsku karijeru najčešće je započinjao s tumačenjem spomenutog djela Učitelja iz Novare. Tako je npr. i tridesetogodišnji Toma Akvinski svoju profesorsku karijeru u Parizu (1254–1256)

milia bonū faciunt. Nā si costa n̄ fuit multiplicata p
fectores. s̄ addita maior erant quā costa. 7 sic p
et dicitur foret milites ex quā fuisse formata q̄d costa

Cur autē cur d̄ hoies siml sic anglos n̄ eall h̄ ab uno
of ppugari fec̄ solutio uoluit d̄ unū eē p̄ gn̄
hūm̄. ad reddēdū sup̄ d̄. q̄d unū p̄ eē uoluit. cū
d̄ purificat̄ appetit. v̄ id̄ uoluit d̄ ut ab uno d̄
pedderent. ū cū se ab uno eē cogitaret se inuicē maḡ
diligent

In h̄ q̄ mlt̄ de late uirj facta ē. factū ē 7 eē. p̄
guitū ē. s̄ eē mlt̄ facta ē d̄ late uirj uirj.
sic eē d̄ late x̄ i cruce p̄dētis. In eē sanguis 7 aq̄
p̄fluyt. p̄ q̄ duo eē p̄tatur. Nā sanguis sup̄ re
cepty. aq̄ in h̄p̄. abluj. 7 i h̄ uirj significationes
n̄ d̄ alia p̄te corporis. s̄ d̄ late mulieris d̄ formāe

Uoluit. s̄ queris cur n̄ d̄ carne s̄ d̄ costa format̄
7 loco ei carne sup̄leū. h̄ eē respōsio ut p̄signaretur
q̄ fili d̄ suā nob̄ erit in d̄it̄. fortitudine. 7
n̄ d̄ susceptur infirmitate. n̄ d̄ erat i natura oste ut
in mulier fieret. s̄ ut fieri poss̄. 7 sic p̄ter nō na
turalis s̄ mirabile fuisse muliere d̄ costa fact̄.

Sic eē mlt̄ d̄ corp̄ uirj inducū fuit. sic alle
ruer̄ q̄d q̄ uirj d̄ uirj p̄pugata fuerit. 7 om̄s n̄
p̄t p̄m̄ d̄ d̄ d̄. s̄. ieronim̄ hoc sub anathemate
p̄hib̄ uirj t̄nery inducēs illā auctoritate p̄p̄e.
h̄z finē singillat̄ corda eor̄. 7 sigillat̄ creat̄ aīas.

započeo komentiranjem *Sentencija* Petra Lombardskog⁹. Stoga nas ne smije začuditi da se u razdoblju od XIII. do XVI. stoljeća pojavilo više od petsto komentatora *Sentencija*. Među starije komentatore treba ubrojiti i hrvatskog dominikanca Martina iz Zadra, autora dvaju spisa naslovljenih *Abstractiones de libro Sententiarum* (Izvatci iz knjige »Sentencija«) i *Tractatus de potentiis animae* (Rasprava o moćima duše)¹⁰. Spomenute dvije rasprave tako su oblikovane da uzete zajedno tvore jedinstvenu cjelinu.

O Martinu iz Zadra zna se da je pripadao Lombardskoj dominikanskoj provinciji te da je predavao teologiju na jednom od talijanskih učilišta Reda¹¹.

Rukopis Martina iz Zadra, najstariji sustavni prikaz teologije u Hrvata, danas se nalazi u kaptolskoj knjižnici gradića Urbania, nedaleko od Urbina u Italiji i vodi se kao »codice senza segnatura«. Nastao je koncem XIII. ili početkom XIV. stoljeća, pisan oblom minuskulom, na pergameni, veličine obične četvrtine i ima 105 listova. Na početku kodeksa su tri nepaginirana lista s naslovom djela i drugim bilješkama.

Već na prvi pogled se vidi da Martin iz Zadra ne slijedi posve raspored *Sentencija* Petra Lombardskog. Svoje izlaganje naš teolog započinje s prikazom teoloških kreposti vjere i nade o kojima Učitelj iz Novare raspravlja istom u III. knjizi *Sentencija*, distinkcije 23–26¹². Kreposti nade posvećuje relativno dosta prostora dok o kreposti ljubavi uopće ne govori (f. 1r–3v).

Nakon govora o bogoslovnim krepostima slijedi izlaganje o pojedinim pitanjima u svezi s otajstvom presv. Trojstva: o Božjoj biti (f. 3v–7v), o trima osobama u Bogu koje nisu tri biti (f. 7v–12v), o Božjoj mudrosti koja proizlazi iz Božje moći (f. 12v–17r), o Božjoj moći (f. 17r–22r), o Božjem predznanju (f. 22r–23v), o nepromjenljivoj Božjoj volji i Božjoj želji da se svi ljudi spase (f. 23v–24v).

O Božjem stvariteljskom djelovanju (*De Deo creante*) govori se na f. 25r i dalje: o stvaranju anđela (f. 25r–27v), o slobodnoj volji (*de libero arbitrio*, f. 27v–28v), o anđeoskim redovima (f. 28v–30v), o djelima šestodnevno Božjeg stvaranja (f. 30v–32r), o čovjeku sastavljenom od duše i tijela (f. 32r–33r), o prvom čovjeku u raj, o stanju prvog čovjeka (f. 33r–34v), o stablu života (f. 35r–36v), kako je čovjek sagriješio (f. 36v–37v), o drugim mišljenjima zbog čega se zbio istočni grijeh (*alii dixerunt originale /peccatum/ propter ignorantiam boni et concupiscentie mali*, f. 37v–41v), o opraštanju istočnoga grijeha sakramentom krštenja (f. 41v–42r), što je grijeh, o uzrocima grijeha, o naravi i oblicima grijeha (f. 42v–48r), o oholosti (f. 48r–51v), o Mojsijevom zakonu, Mojsijev zakon dan je na brdu Sinaju (f. 51v–53v), tumačenje deset Božjih zapovijedi (f. 54r–59r), da li je Bog obznanio prisegu, o zamjeni zavjeta (f. 59r–59v),

⁹ Usp. M. D. CHENU, *Introduction à l'étude de Saint Thomas d'Aquin*, Montreal-Paris³, 1974, str. 226.

¹⁰ O paleografskim i sadržajnim karakteristikama rukopisa usp. F. ŠANJEK, *Počeci teologije u Hrvata*, CCP V (1981), 7, str. 134–135; F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata. Srednji vijek*, Zagreb², 1993, str. 167–168.

¹¹ F. ŠANJEK, *nav. mj.*

¹² Usp. P. LOMBARDSKI, *Sententiae in IV libris distinctae*, t. II, liber III et IV, Grottaferrata (Rim), 1981, str. 141–161.

»ne poželi žene bližnjega svoga« (f. 59v–61v), o starozavjetnim žrtvama, zašto ih je Bog ustanovio kad ih kasnije preko proroka Izaije odbacuje (f. 61v–65r).

Kod izlaganja o Utjelovljenoj Riječi (De Verbo Incarnato) Martin iz Zadra opet odstupa od redosljeda *Sentencija* i najprije govori o spasiteljskom učinku Kristove smrti: kako treba shvatiti što Sveto pismo kaže da je čovjek Kristovom smrću oslobođen od đavolskog jarma i da je skršena đavolska moć (f. 65r–67r). U nastavku teksta izlaže: zašto je Krist uzeo tijelo od djevice a ne od žene okaljane grijehom (f. 67r–69r), Kristovo je tijelo bilo slično našem gledom na smrtnost i trpljenje, ali ne i gledom na grijeh (f. 69r–72r), o jedinstvu osoba između Boga i čovjeka /u Kristu/ (f. 72r–73r), kako treba shvatiti da je Riječ uzela našu ljudsku narav ali ne i osobu, protiv Eutihove i Nestorijeve zablude (f. 73r–76v), božanska bit nije tijelo, ni duša, niti iz duše sjedinjene s tijelom (f. 76v–83r), da li Kristova duša ima ono znanje koje ima kao Riječ s kojom je osobno ujedinjena (f. 83r–83v).

Drugio dio rukopisa sadrži raspravu »O moćima duše« u kojoj Martin iz Zadra obrađuje sljedeća pitanja: o duši (vegetativna /duša/ ima tri moći: hranjenja, povećanja i rasplodnu moć, f. 84r–87r), o zajedničkom osjetilu (sensus communis, f. 87r–90r), o razumskoj duši i njezinim moćima (f. 90r–93v), o duši koja je poslije smrti besmrtna (f. 93v–101r). Na listovima 101r–101v nalazi se zanimljiv liturgijski tekst časoslova: početak »službe čitanja« (»matutin«) u čast Majke Božje: Deus in adiuto um meum intende. Domine ad adiuvandam me festina. Gloria Patri et Filio... Sicut erat in principio... Amen. Ave Maria gratia plena. Dominus tecum. Uvodni psalam 94: Venite, exultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro...

ZAKLJUČAK

Zadarski dominikanski generalni studij zasigurno je imao dobro opremljenu knjižnicu s najvažnijim djelima iz filozofije, teologije i drugih znanstvenih disciplina koja su bila na raspolaganju profesorima i studentima. Za vrijeme francuske vladavine u Dalmaciji 8. siječnja 1807. ukinut je dominikanski samostan u Zadru i prestao djelovati generalni studij. Nije nam poznat točan broj rukopisnih kodeksa, prvotisaka i drugih knjiga samostanske knjižnice u času dokidanja samostana sv. Dominika u Zadru, ali se sačuvao dragocjen popis najznačajnijih rukopisa zadarske samostanske knjižnice što ga je u XVIII. stoljeću sastavio H. D. Cristianopulo.

Među 23 kodeksa Cristianopulova popisa je i rukopis Martina iz Zadra, autora dviju rasprava *Abstractiones de libro Sententiarum* i *De potentiis animae*. Riječ je o prvom sustavnom teološko-filozofskom spisu jednoga Hrvata s kraja XIII. ili početka XIV. stoljeća. Premda Martin iz Zadra kao polaznu točku izlaganja ima *Sentencije* Petra Lombardskog, ipak posve samostalno, na temelju svetopisamskih tekstova i otačkih spisa (npr. sv. Augustina), razlaže svoje teološke misli.

RÉSUMÉ

Herman Dominique Christianopulo (1720 à 1788) a recensé et décrit vingt-trois manuscrits médiévaux de la bibliothèque du studium général des Frères Prêcheurs de Zadar. Le précieux recensement mentionne les »Apstractiones de libro Sententiarum« et le »Tractatus de pontentiis animae«, rédigés vers la fin du 13e siècle par le régent d'études Martin de Zadar. Il s'agit du premier commentaire des Sentences de Pierre Lombard écrit par un théologien croate.

